

Kurucoknál látogatóban

Párizs és környéke bővelkedik magyar vonatkozásokban. Kinek nem esnék jól a József Attila- emléktábla a St. Sulpice mellett, kinek nem dobogtatná meg szívét Kossuth neve a Gare du Nord-ra vezető Rue de Maubeuge túlsó végén található tér falain, s kit ne érdekelne a Rue Bayard-on (a Camps Elysées és a Szajna-part között) a Radio Luxemburg épületét gyöngyház-csillogású ékszerré formáló Vasarely-alkotás? Melyikünknek nem útné meg a szemét, ha a párizsi művészek neveit böngészve ilyeneket lel: *Attila Biro, József Kádár, Kolos-vary, Ervin*

Pátkai, Pierre Székely, Vera Székely..

Am ezúttal fő tervem már útrakeltemkor az volt, hogy régebbi magyarok vendége legyek. Mindenképpen el akartam zárándokolni a kurucok két kiemelkedő magyar hősnének párizs környéki emlékhelyeire. Tudjuk, hogy a Nagyságos Fejedelelem 1715 tavaszán a kamaldulj szerzetesek kicsiny kolostorába húzódott vissza, megszabadulni vágyván a francia királyi udvar reménytelen forogatójától. Ezt a helyet annyira megszerette, hogy végrendelete szerint szívét külön urnában Rodostóból a grosbois-i kolostorba küldette elte-

Bercsényi László kastélya Luzancyban

metni. La Brusette irányából Coursel-be érkezvén csupán néhány középkori árkád és egy régi kapu látszik eredeti állapotban, a kapu fölötti feliratot folyondár nőtte be. Az autótutat követve egy kastély parkjának fala mellett megpillantom az 1937-ben Rákóczi emlékére emelt csillagos kő „fejfat”. Fő oldalán a francia nyelvű felirat hirdeti: *II. Rákóczi Ferenc, XIV. Lajos szövetségese, a magyar függetlenségi háború vezére emlékére. 1676—1735. A grosbois-i camaldule-ök monostorában élt 1715-től 1717-ig. Akarata szerint szive e föld mélyében nyugszik. És az utat követve kis kaptató után megpillantom az utcablát: az utcácska szintén az ő nevét viseli.*

Másik látogatásom Luzancy-ban esett. A Honismeret 1978. 1. számában dr. Zachar József tollából megjelent cikk nyomán minden olvasó előtt világos lehet, hogy itt a legnagyobb francia katonai pályát befutott, magyarságát élete végéig öntudatosan megvalló *Bercsényi László* kastélyát akartam megtekinteni. A párizsiak előtt nem ismeretlen Bercsényi marsall neve, aki önálló ezredet toborzott javarészt kuruc katonákból és tökélyre emelte a könnyűlovasság szerepét a francia hadviselésben. Nem véletlen, hogy ez a fegyvernem „cavalerie hongroise” és „hussard” néven ismeretes Franciaországban. A párizsiak minden július 14-i ünnepi felvonuláson láthatják a Bercsényi nevről elnevezett ezredet; ma már ugyan nem huszárok, hanem ejtőernyősökként. A Bercsényi-kastély jelenleg gyermeküdültes céljaira szolgál. Részletes megtekintésére nem volt lehetőségem, az épület képét mellékeltten úgy mutatom be, ahogy egy fa hegyiből el tudtam készíteni.

Néhány száz méterrel arrább, a fa-lusias templomban megtaláltam Bercsényi Miklós és László síremlékét.

Bercsényi László táblájának felirata: „Ci gist très-Haut et très-Illustre Siegneur LADISLAS-IGNACE, comte DE BERCSENYI, Magnat de Hongrie, Marechal de France... vagyis: Itt nyugszik az igen előkelő és igen kiváló László Ignác Úr, Bercsényi grófja, Magyarország főrendje, Franciaország marsallja, a Szt. Lajos királyi és katonai Rendek Nagykeresztjének (tulajdonosa), Luzancy, Mairy, Courcelles-sur-Marne és más helységek ura, annak előtte Lotharingia királyi istálló mestere, tanácsos, az Udvari Becsületrend lovagja, Lotharingia és Barrois hűbérura, a

A síremlék, és fölötte látható Árpád-házi Szt. Erzsébet képe

Commercy város és kastély kormányzója, a nemesi katonaság vezérőrnagya, a mondott Commercy város királyi vadaskert kapitányának kapitánya; elhunyt az Úr 1776. évének január 9-én 86 éves korában és eltemettetett az igen előkelő és igen kiváló úrhölgy Madame Anne-Catherine de Viette-Gezard, felesége mellé. A szöveg alatt latin és francia nyelvű vers dicsőíti a hőst és hazáját. Majd így végződik a tábla szövege: Elhagyta hazáját, miután hosszan védelmezte a szabadságot atyjával, BERCSÉNYI MIKLÓS GRÓFFAL a Magyar Királyság Főgenerálisával. Eljött letelepedni Franciaországba XIV. Lajos uralma alatt, MDCCXII. évben.

Végigbongészvén a szöveget, a síremlék fölött megpillantottam a színes üvegablakban Árpád-házi Szent Erzsébet képét egy olyan kor hagyományaként, amikor a „szegények anyjaként” tisztelt magyar királylány — több magyar történelmi személyiséggel együtt, mint pl. Hunyadi János: „Blanc de Hongrie” — benne élt a francia köztudatban. Annyira, hogy a XVII. században Magyarország ismertebb volt a művelt francia számára, mint azóta bármikor. Még mondai hagyomány is

szól a két nép közeli kapcsolatáról: az Esztergom közeli, ókori Sicambriát régi fővárosuknak tekintették a magukat menekült trójaiaktól eredeztető párizsiak. A nagy frank király, Károly anyjáról pedig azt jegyezték föl, hogy magyar, (talán onogur?) királylány volt. A francia politika reális figyelemmel kísérte a magyarországi-erdélyi eseményeket, miután I. Ferenc francia király fogságát (1525) követően fő feladatának a Habs-

burg hegemonia megtörését tekintette. Ezért ebben a korszakban — és utána sokáig — a Habsburgok ellen harcoló magyarok közül számosan álltak francia szolgálatba, s a magyar politikai köztudat franciák iránti rokonszenvét még nem árnyékolta be a versaillesi parkban álló, királyi kurtizánok számára épített intim palota.

Dr. Kelemen András

Helytörténet az öreg bibliákban

Néprajzi gyűjtőutamon előszeretettel nézegetem adatközlőimnél az öreg frások, könyveket, főleg az öreg bibliákat és zsoltares könyveket, a bennük található feljegyzések miatt. Számos alkalommal találtam régi könyvekben értékes helytörténeti bejegyzéseket.

Az elmúlt hónapban újból kezembe került egy ilyen öreg biblia, melynek hátulján 10 üres oldalt *Kardos István* (1822—1894) néhai rektor-tanító írogatott tele falutörténeti adatokkal.

Kardos István 48 évig volt református rektor-tanító falunkban. Szalkszentmártonból került hozzánk. Feljegyzéseiben elmondja, hogy Szalkszentmártonban *Petőfi Sándornak* számos versét letisztázta, másolta a nyomdába. A költő szomszédságában lakott és *Petőfi* — akivel egyidős volt — többször átjárt hozzá kártyázni. Maga *Petőfi* a másolásért egy-egy nyomtatott példányt adott neki. Elköltözése után a barátság tovább tartott, még 1848-ban is találkoztak. Kardos István, *Jókai Mórnak* iskolatársa volt, ezt is említi írásában. Kardos tanító volt a falu első krónikása, aki az 1845—1892 között történt eseményeket lejegyeztette. 1872-ben megírta a falu „Földrajzát”. Ebben minden utca, minden dülő nevet számba veszi, történetükkel együtt.

Az öreg biblia üres oldalait Kardos 1852-ben kezdte el teleírogatni. Maga a könyv 1840-ben vétetett „ref. Ekkla költségén” — mondja az írás. Az első két oldalon található a tanítók névsora 1689—1892-ig. Itt 43 tanító és 17 segédtanító neve és faluba kerülésük éve szerepel. Az első ismert „oskolamesterek” *Komáromi István* 1689-től és *Széplaki György* 1691-től tanítottak. A névsorból az is kiténik, hogy az első női tanító, 1876-ban került a faluba és *Keresztesi Klotildnak* hívták. Nagyon

értékes *Kardos Istvánnak* a tanítók fizetéséről szóló feljegyzése az 1847—1891 közötti időkből.

Sokáig vitatott téma volt honismereti szakkörünkben a falu lakóinak részvétele az 1848-as szabadságharcban, melyre bizonyíték nem volt. Erről *Kardos* feljegyzése így szól: „—1849-ik év július havában *Balla Lajos* elment részt venni velem együtt a szabadságérti hadjáratba. Helyettesül fogadott egy Csepregi nevű öreg emeritus tanítót” — *Balla József* segédtanító neve után ez áll: „honvéd lett 1848-ban”.

Kardos másik leírásából tudjuk azt, hogy *Szigetszentmiklósról* ötvenen részt vettek a szenttamási ütközetben, 1848 nyarán. Két század nemzetőr gyakorlatozott a faluszélen, várva *Kossuth* hadba hívó szavát, ami a pákozdi ütközet előtt meg is érkezett, 1848 szeptember végén.

Feljegyzése 5. oldalán egy újságcikk tartalma található: *Kossuth Lajos* emigrációs nyilatkozata egy olasz újságból. Magyarul megjelent a Pesti Napló 1879. okt. 20-i számában; *Kardos* ezt az írást másolta le.

Igen értékesek az 1870-es népszámlálás szigetszentmiklósi adatai. Az írás szerint a falu összes népessége 2403 fő volt, ebből helvét hitvallású 2199, római katolikus 172, zsidó 32 fő. A nőlelnek száma 587, a nősöké 553, özvegy férfi 37, elvált férfi 1 fő iratott össze. A hajadonok száma 548, a férjeseké 561, özvegy nő 114, elvált nő 2 fő. Összesen 1178 férfi, 1225 nő. Idegen férfi és nő találtatott a faluban 57 fő. Még arra is kitér a tanító figyelme, hogy képzettség szerint hogyan oszlik meg a lakosság. Az összes népességből írni-olvasni tud 844 férfi, 810 nő. Csupán olvasni tudó férfi 15, nő 58 fő. Sem írni, sem olvasni nem tudó 319

férfi és 357 nő találtatott, a lakosság egynegyede. Helytörténeti szempontból igen értékesek ezek az adatok.

A tízoldalas feljegyzésből két oldal az időjárásról szól, az 1852–1891 közötti évekből, sok érdekes adattal.

Néprajzi, ipartörténeti szempontból nagyra értékelem a *harangöntés* leírását 1892-ből. Kardos tanító felsorolja a ref. templom harangjait, súly és készítő szerint. Elbeszélő leírását így kezdi: „1892-ik év június hónapban éppen mikor az öreg Árendás Gere Gábort temették a legnagyobb harang mely 1841-ik évben 17 magyar mázsa és 16 font súlyban öntetett megrepedt úgy, hogy hasznavehetetlenné lett. Ennél fogva az egyház kénytelen lett új harangot öntetni”. Továbbá elmondja az írás, milyen nagy esemény volt a harangok szállítása, felrakása...

Összegezve láthatjuk: egyetlen öreg bibliában mennyi helytörténeti adatot találtam. A honismereti szakkörök tag-

jainak célszerű figyelni minden régi könyvre, hátha tartalmaz feljegyzést. Azt is tudni kell, hogy a szegény jobbagynépnek az ilyen biblia vagy zsol-táros könyv volt egyetlen szellemi „vagyon”, ebből gyakorolhatta az olvasást az egész család, az üres oldalak pedig kínálták az alkalmat a beleírásra. Persze nem minden bejegyzés értékes, ezt a gyűjtőnek mérlegelnie kell. Találtam pl. az időjárás, születés, meghalás, adás-vétel adatait rögzítő írások mellett gabonák árait, árvizek pusztításait, az I. világháború kitörését leíró feljegyzéseket. Előfordulnak az írások mellett gyermekek rajzai, virágok, állatok ábrázolása, iskolatörténeti érdekességek stb.

Igyekezünk ezeket a feljegyzéseket megmenteni a falugyűjtemények számára. En is megszereztem az említett bibliát múzeumunk számára, mert helytörténeti dokumentum. Figyeljük az öreg könyveket. Erdemes!

Vöö Imre

Nyoszolyókalács Monokon

Hazánk néhány tájegységén szokás a lakodalmas nép számára a nyoszolyókalács sütése. Monok községben és környékén a völegény bérmakeresztanyja süti. Monokon legutóbb 1977. júliusában egy lakodalmom alkalmával találkoztam ezzel a hagyománnyal.

A nyoszolyókalácsból általában 4 meghívott vendég kap egyet, de a tehetősebbek lakodalmában 2 embernek szoktak egy-egy nyoszolyókalácsot adni, vacsora után. Ezt a kalácsot már nem fogyasztották el, hanem hazavitték.

A menyasszony mindig egész kalácsot kap. Ebbe a kalácsba négy szál, hosszú rozsmaringot szúrnak, és középen pántlikacsokkal kötik össze. E virágkupolába régen egy kicsi búcsúsbabát tettek *hintókába*. Ezzel a mielőbbi gyermekáldásra kívántak utalni. A négy szál rozsmaringot mindig kék színű szalaggal kötötték fent össze, hogy az elsőszülött fiú legyen.

A nyoszolyókalács kör alakú, három ágból fonják; finomlisztből, tejjel, cukorral készül. Fontos a szabályos alak, a szép forma, a különlegesen szép kalácsszín. Vastagsága sütés után 6–8 cm, súlya egyenként 60–70 dkg. Külső

Fonott nyoszolyókalács sütés előtt a tepsin

A tácsira fűzött nyoszolyókalács a kiosztás alkalmával

átmérője 22—25 cm, belül 10—12 cm-es kör alakú „lyuk” van.

A nyoszolyókalács szétosztásakor mindenki leül a helyére, hogy az osztásból ki ne mardajon. Ilyenkor is használják a *tácsit*. Ezt házilag szövik két-féle méretben: a kisebbet a fiatal fiúk kapják, akik az esküvő előtti vasárnapon hívogatnak; a hosszút a nagyobb fiúk, a nyoszolyógazda és a násznagy. A szétosztás úgy történik, hogy több tácsira ráfűzik a nyoszolyókalácsot (lásd a képet), az egyik végét ennek a tácsinak egy vőfély, a másikat a nyoszolyóasszony, mármint a vőlegény bér-makeresztanyja fogja, s így viszik be a násznép közé. A nyoszolyóasszony le-

A tácsi díszítése (Szikora András felvételei)

emel egy kalácsot, átadja a *nagyvőfélynék* és az vagy rigmus vagy csak néhány szó kíséretében átadja a vendégeknek. Ez a lakodalmas szokás, szertartás, ismeretlen időkre nyúlik vissza. Elmaradhatatlan kelléke volt és sok helyen az még ma is a lakodal-maknak. Lényegében záróakkordja volt a lakodalmas vendéglátásnak, illetve az ételek kiszolgálásának.

Szikora András

OLVASÓINK FIGYELMÉBE! Sokan a lapot postázó kaposvári Szociális Foglalkoztatónak címzik a Honismeret szerkesztőségének szánt leveleket. Felhívjuk kedves olvasóink figyelmét, hogy a Honismeretet a Hazafias Népfőnt adja ki és a szerkesztőség címe — amint az a lap 2. oldalán látható — 1360 Bp., Belgrád rakpart 24. Kérjük, hogy ide címezzék leveleiket, mert különben csak körülményes úton jutnak el hozzánk. (Szerk.)